

A népzenei lejegyzés kérdései – kobzos dallamanyagok leírása

Népzeneoktatás kérdései

A népzene megjelent az oktatás mindhárom szintjén, ami szükségessé teszi, hogy áttekintsük, valamint összehasonlítsuk a klasszikus és a népzene hangszeres oktatás módszereit, tananyagait. Mindkét oktatásban fontosak a zenei alapismeretek, lapról olvasás, abszolút és relatív szolmizáció, összhangzattani alapismeretek, valamint a modális hangsorok ismerete. Az egyik különbség, az előadói gyakorlatban mutatkozik meg, ami nagyban befolyásolja a kotta kivitelezését. A népzeneben, a klasszikus zenére nem jellemző egyfajta kötött improvizáció van jelen, azaz alkalmazunk dallam, valamint díszítményvariánsokat, dallamvázat, és népzenei előadói utasításokat. A másik fontos különbség hogy a klasszikus zenében a kiadványok, példatárak, szerzők által megírt kották nagy mennyiségben állnak az előadóművészek, tanárok rendelkezésére, a népzeneben ezeket a mostani generációnak kell megírnia, összeállítania népzenei felvételek lejegyzése után, további átíratok készítésével. Az tény, hogy a népzene kutatók a vokális anyag nagy részét tudományos igénnyel lejegyezték, viszont az a gyakorlatban nehezen használható, illetve hiányzik belőle a didaktikai megközelítés.

Dolgozatomat a továbbiakban, saját hangszerem, a koboz szemszögéből ábrázolom. A koboz különösen nehéz helyzetben van, hisz a népzenei gyűjtő utak során alig, vagy egyáltalán nem foglalkoztak a hangszerrel. Az néhány felgyűjtött anyag, ami rendelkezésünkre áll, majdhogynem a véletlen műve. Kallós Zoltánnak köszönhetően fennmaradt a talán utolsó magyar kobzás, Gyöngyös György repertoárjának egy töredéke, amit sikeresen fel tudott venni és ma közkinccsént tartjuk számon. Később, a táncházmozgalom felfigyelt a hangszerre és elkezdődött a hangszer iránti komolyabb érdeklődés. A gyűjtések között találunk néhány román kobzást, akik ismerték a magyar anyagot is, akik olykor magyar prímással együtt játszottak, így hitelesen tárult elénk a hagyományos kobozjáték. A hangszert főként kísérő funkcióban használták, viszont majdnem az összes kobzástól vannak szólófelvételek, így joggal feltételezhetjük, hogy volt szólisztikus szerepe a hangszernek. Ez azonban összességében igen csekély számban lett felgyűjtve, így hát felvetődik az a lehetőség, hogy a kobzosok által kísért furulyások és hegedűsök repertoárjában elmerülve, a hagyományos koboztechnikákat alkalmazván készítsünk átíratokat a hangszerre. Tehát elmondható, hogy a gyűjtésekkel, és a hangszerre adaptálható átíratokkal, valamint a vokális anyag kíséretével együtt elegendő moldvai anyag tárul elénk ahhoz, hogy jól tanítható, valamint

koncerthangszer lehessen a koboz. A fentiekben tárgyalt különbségek viszont e hangszer esetében is érvényesek. Azaz jelenleg nem áll rendelkezésünkre olyan példatár, koboziskola, ami átfogóan bemutatná a hangszer lehetőségeihez képest mért repertoárt. Törekvések voltak az elmúlt 10 évben, kezdeten Magyarországon először láthattunk kobzos lejegyzést Balogh Sándor Moldvai hangszeres dallamok c. könyvében, Kobzos Kiss Tamás lejegyzéseit, valamint Fábri Géza Koboziskola dvd 1-2, továbbá a 2013-ban Horváth Gyula által megírt Koboziskola, még korábban a Romániában megírt Metoda the cobza. Ezek a kiadványok a feldolgozható anyagok töredékét tartalmazzák. Tehát a mostani generációra vár a feladat, hogy kitöltse a hangszer repertoárjának ürré példatárakkal, kiadványokkal, eredeti felvételek lejegyzésével, valamint furulya illetve hegedűátiratokkal.

A hangszeres lejegyzése azonban cseppet sem zökkenőmentes, hisz a népzenei előadói gyakorlat, egyfajta kötött improvizáció. Egy dallamot az adatközlő szinte sosem játszotta el kétszer ugyan úgy. Ezeket a variánsokat a megfelelő módon jelölnünk kell, továbbá hangszer specifikusan megjelentek előadásbeli utasítások, lábjegyzetekben megemlíthető játéktechnikák, tudományos és didaktikai szempontok. Az tény, hogy a népzene kutatók a vokális anyag egy jelentős részét tudományos igénnyel lejegyezték, azaz jelölték a tónus finalist, pontosan adatolták az adott dallamot, az ornamensek magas fokú lejegyzésére törekedtek, a variánsokat jelölték, lejegyezték, előadói utasítások tüntettek fel, tempójelzés stb., viszont ahhoz, hogy tanítható legyen elengedhetetlen, hogy figyelembe vegyünk didaktikai szempontokat is a dallamok lejegyzésénél. A legfontosabb didaktikai szempont egy dallamnál, a könnyen értelmezhetőség és ezt legkönnyebben a dallam vázának a mellékletével érhetjük el. Egy citerára lejegyzett dallam az általam említett szempontokat tökéletesen szemlélteti (1. ábra). Itt láthatjuk, hogy tudományosan adatolva van a dallam, melyik kiadvány melyik dallama, cím, adatközlő, adatközlő kora, kinek a gyűjtése, tájegység falura lebontva, lejegyző, Tónus finalis, előadói utasítások, hangszersajátosságok jelölése (tremoló), valamint az egyszerűsített dallamváz.

MCA-II/01. Aki dudás akar lenni
Boruzs András (54) – citera
(Bencze Lászlóné magángyűjteménye)

Püspökladány (Hajdú-Bihar m.)
gy.: Bencze Lászlóné (1974)
lej.: Bolya Mátyás

Tempo giusto (♩=125)

I.

II.

* csak a dallamhúron pengetve

T.f.

Egyszerűsített dallamváz:

Nézzük, hogyan kivitelezhető ezt a koboznál. Most eljátszanék egy közismert egyszerű dalt, a kis kece lányomat úgy, hogy kobozszerű legyen, tehát a dallamba ágyazott harmóniákkal tűzdelve. Eztán kivetítem a dallamvázát.

Kis kece lányom

Magyar népdal

Kis kece lányom fe-hérbe' vagyon, fe-hér a rózsá, ke-zében vagyon. Mondom-mondom,
for-dulj i-de mát-kám- asz-szony, Mon-dom- mon-dom, for-dulj i-de mát-kám- asz-szony!

<http://dalok.theisz.hu/?page=song&id=KisKeceLanyom>

Vajon mindent kifejez a kotta? Vegyük, sorra mit nem fejez ki. Most csak kizárólag előadásbeli szempontokat figyeljünk meg. Ugye nem fejezte ki az akkordokat, amit a dallamba belejátszottam. Rendben, akkor tegyük bele.

Kis kece lányom

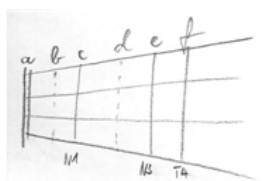
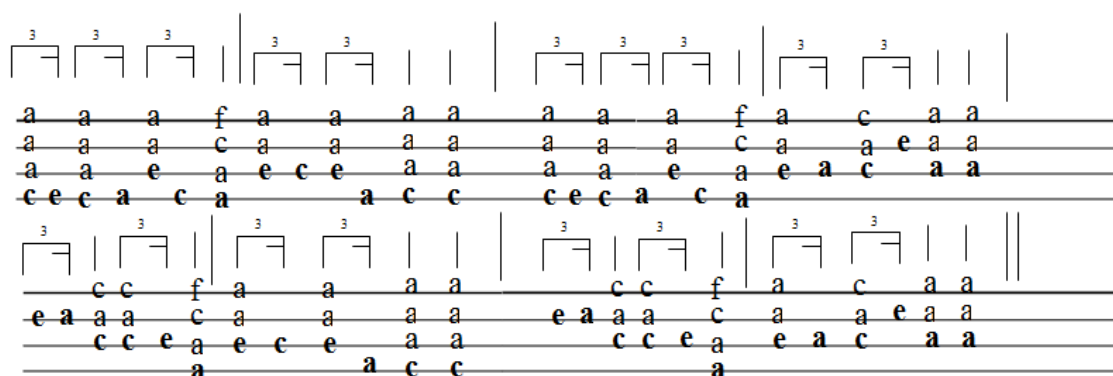
Ez már közelít az igazsághoz, ez az a fázis, amit sokan ma is használnak a koboz lejegyzésre. Megnagyobbított kottafejekkel a dallamot, kisebb azokat a hangokat, melyek az akkordban benne vannak, de nem a dallam fő hangjai. Esetleg színessel kiemelik a fő dallamhangokat. Mit nem fejez még ki a kotta? Nem fejez ki pengetés irányt, azt, ha esetleg fekvésben játszom, vagy azt, ha esetleg a kvart hangot kisujjal, vagy üres húrral játszom, valamint ujjrendet sem fejez ki ez a fajta kotta mindezek felett a gyerekeknek nehezen értelmezhető, nehezen tanítható elsőre ez a rendszer. A lehetséges megoldások között kutatva jutott el oda Bolya Mátyás, hogy mivel egy lant rokon hangszeréről van szó, felmerült a lant lejegyzésének, a tabulatúra módszerének áttekintése. A rendszer némi alakítást követően kiderült, hogy ez a

módszer alkalmazható a koboz játék leírására is. Magyarországon koboz tabulatúra szerű lejegyzés először Kobzos Kiss Tamás és Fábri Géza közös kéziratos példatárában fordult elő.

Tapasztalatuk szerint ez a fajta vizuális megközelítés hatékonyabb a gyermekek számára. A Bolya Mátyás és általam tökéletesített koboz tabulatúra kifejezi a hangok, akkordok egzakt helyét, ujjrendet, a pengetés irányát, és a dallam ritmusát.

BANUMAROCSINI

Szlama László

Nagy előnye, hogy hangolástól független, tehát bármilyen hangolású kobozra alkalmazható, ugyanis a koboz esetében a fent említett táncházmozgalom kitalált egyfajta hangolást, húrozást, ami a közeghez idomult. Teszem azt, a furulyások elkezdtek g furulya helyett a furulyát használni, amihez az A koboz volt kényelmes, viszont a régies fémhúr helyett a nylon húrt részesítették előnyben, hisz az nem lebeg annyira, nem változik a hangmagasság egy üres húr megpendítése esetén. Ezért ma már használnak nylon húrozású G, A C , H, D kobzokat, valamint fém húrozású D kobozt. Az előnye a tabulatúrának, hogy itt nem kell hangnemhez, húrozáshoz kötni a hangszertudást, hisz itt vizuálisan látszik, hogy hol fogja le a zenész a hangokat, akkordokat. Hátránya azonban ennek a rendszernek, hogy nem fejezi ki a dallamívet, illetve a variánsokat. Ezért talán a legjobb, ha egyszerre használjuk a két rendszert, hisz így előbb elsajátíthatja a gyerek a kottaolvasást is, valamint egy vizuális képe azonnal kialakul a dallamról és nem okoz gondot a lejátszása, kódolása.